

اولویت‌بندی روستاهای دارای جاذبه گردشگری در استان آذربایجان - شرقی با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی

فاطمه کاظمیه^۱، حسن صدیقی^{۲*} و محمد چیدری^۳

تاریخ پذیرش: ۲ آذر ۹۴

تاریخ دریافت: ۲ مرداد ۹۴

چکیده

مقوله اقتصاد روستایی غیر زراعی اکنون به شدت مورد توجه کشورهای توسعه یافته برای استفاده از تمامی ظرفیت‌های اقتصادی نواحی روستایی قرار گرفته است. در این راستا گردشگری روستایی که جزئی از صنعت گردشگری به حساب می‌آید می‌تواند با شناسایی پتانسیل‌ها و برنامه‌ریزی اصولی و مناسب، نقش مؤثری در توسعه مناطق روستایی و در نتیجه توسعه ملی و تنوع بخشی به اقتصاد ملی برعهده داشته باشد. در این مطالعه ضمن شناسایی پتانسیل‌های گردشگری روستایی، ارزیابی و سطح‌بندی روستاهای دارای جاذبه گردشگری مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به متفاوت بودن جاذبه‌ها در مناطق روستایی کشور و همچنین به منظور اجتناب از کلی‌نگری و به منظور دستیابی به نتایج دقیق و کاربردی، روستاهای دارای جاذبه گردشگری استان آذربایجان شرقی به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب گردید. در این مطالعه از تحلیل سلسله مراتبی چند معیاره برای اولویت‌بندی نواحی روستایی از بعد گردشگری روستایی استفاده شده است. این تکنیک بر اساس مقایسه زوجی بنا نهاده شده و امکان بررسی گزینه‌های مختلف را به مدیران و برنامه‌ریزان می‌دهد. جامعه آماری تحقیق، متخصصانی بودند که در زمینه گردشگری روستایی دانش و تجربه کافی داشتند. نتایج نشان داد که روستاهای مورد مطالعه از لحاظ اولویت توسعه در سه سطح قرار دارند که این سطوح می‌توانند مبنایی برای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مدیران بخش گردشگری استان آذربایجان شرقی باشند.

واژه‌های کلیدی: آذربایجان شرقی، تحلیل سلسله مراتبی، جاذبه‌های گردشگری، گردشگری روستایی.

۱- دانش‌آموخته دکتری ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس
۲- دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس
۳- استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس
*نویسنده مسئول: sadigh_h@modares.ac.ir

مقدمه

در عرصه زیستی - فضایی محیط‌های سکونتی، به‌ویژه در جوامع در حال توسعه نابرابری در توزیع منابع، امکانات و منافع ملی میان سکونتگاه‌های شهری و روستایی موجب بروز تنگناها و مشکلاتی در محیط‌های روستایی و شکاف درآمدی میان این مراکز جمعیتی شده است (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹). در نتیجه این مسائل و نابرابری‌ها و تضعیف فعالیت‌های سنتی اقتصادی در مناطق روستایی مانند کشاورزی طی سه دهه قبل، به‌کارگیری راهکارهای جدید جهت تقویت پایه‌های اقتصادی مناطق روستایی را بیش از پیش ضروری کرده است (برد و همکاران^۱، ۲۰۰۹). یکی از این راهکارها، توسعه و گسترش فعالیت گردشگری روستایی به‌عنوان جزئی از صنعت گردشگری در آن دسته از روستاهایی است که دارای ظرفیت‌های طبیعی و تاریخی لازم برای گسترش این صنعت است (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹). گردشگری نه تنها به‌عنوان یک ابزار بالقوه برای تغییر وضعیت فوق، بلکه یکی از عناصر جدایی‌ناپذیر راهبرد توسعه روستایی شده است (شارپلی^۲، ۲۰۰۲). گردشگری روستایی با توجه به روند افزایش تخریب روستاها و کاهش کشاورزی سعی در احیای مناطق روستایی دارد (هلند^۳، ۲۰۰۳) و فرصت‌های زیادی برای نیروی کار مازاد که مهارت کمی دارند ایجاد می‌کند. بنابراین، گردشگری می‌تواند به‌عنوان مهم‌ترین استراتژی برای اشتغال‌زایی سریع در بعضی مناطق معرفی شود (یولاندا^۴، ۲۰۰۴).

گردشگری روستایی یکی از انواع گردشگری است که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی است (رضوانی، ۱۳۹۰). گردشگری روستایی همه‌ی انواع گردشگری را در برمی‌گیرد که مبتنی بر استفاده از منابع در مناطق روستایی است. گردشگری روستایی شامل عرضه فعالیت‌های فراغتی گوناگون در زمینه‌های ورزشی، حیات وحش، چشم‌اندازهای طبیعی جذاب، آبشارها، یادمان‌های تاریخی، خوراک و مهم‌تر از همه آب؛ یعنی دریا، دریاچه، رودخانه، چشمه‌های آب معدنی، استخرهای شنا و آداب و رسوم محلی و جاذبه‌های مردم‌شناسی و هنرهای سنتی، مراکز خرید و مانند آن است که همه دارای ارزش تفریحی بالایی به‌ویژه برای گردشگری محلی است (رضوانی، ۱۳۸۰).

اجرای سیاست گردشگری باید بر اساس پتانسیل‌ها، مشارکت نیروی انسانی، منابع فیزیکی و دیگر منابع باشد؛ در غیر این صورت برنامه گردشگری موفق نخواهد بود (ثابت^۵، ۲۰۰۷). اگرچه در موارد بسیاری گردشگری یک مسیر آسان برای توسعه اقتصادی نواحی روستایی تلقی می‌گردد، اما این راهبرد برای همه مناطق روستایی قابل اجرا نیست. باید در نظر داشت که در ایران، روستاها به‌عنوان منابع تولید مواد اولیه و تولیدات کشاورزی بسیار حائز اهمیت می‌باشند. جمعیت فراوانی از فعالان اقتصادی کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. متأسفانه در اغلب موارد، روستا به‌عنوان تولیدکننده محصولات کشاورزی در کشور مطرح بوده است. در صورتی که باید این مهم را مدنظر داشت که همه

1- Byrd et al
2- Sharpley
3- Holland
4- Yolanda
5- Thabet

روستاهای کشور با توجه به شرایط اقلیمی، نوع خاک و آب و هوا، شرایط مناسبی را برای کشاورزی نداشته، حتی ادامه فعالیت‌های کشاورزی در این مناطق منجر به تخریب زیان‌بار محیط زیست می‌گردد.

آنچه برای توسعه روستاهای کشور باید به آن توجه نمود، فعالیت‌های اقتصادی روستائی غیر زراعی در کنار فعالیت‌های زراعی می‌باشد. توسعه گردشگری روستائی برای روستاهایی مطلوب است که دارای منابع و پتانسیل‌های کافی جهت گردشگری، بازارهای بالقوه برای جذب گردشگران و سرمایه‌گذاری کافی برای حمایت بخش گردشگری باشد. با توجه به این که قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی محلی و منطقه‌ای به دلیل تأثیرپذیری از عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی و محیطی متفاوت است و این امر باعث برتری برخی نواحی می‌شود، بنابراین نخستین و مهم‌ترین گام برای ارتقای گردشگری، شناخت جاذبه‌ها و قابلیت‌های مناطق است. شناخت مزیت‌ها و توان‌های محلی و منطقه‌ای از اصول بنیادین برنامه‌ریزی‌های توسعه محسوب می‌گردد. این مسئله و مسائل دیگر مانند ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، کاهش مهاجرت و غیره موجب شده که توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستائی که دارای پتانسیل‌های لازم برای توسعه گردشگری است، مورد توجه قرار گیرد.

نواحی روستائی استان آذربایجان شرقی با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی و توپوگرافی، اقلیمی، مناطق سرسبز دارای جاذبه‌های گردشگری متنوعی می‌باشد و نواحی روستائی این استان با داشتن جاذبه‌های متنوع گردشگری، طبیعت‌گردی و تاریخی از یک سو و دارا بودن آب‌هوای متنوع و چهار فصل از سوی دیگر می‌تواند نقش مؤثری در توسعه در سطح محلی و منطقه‌ای ایفا کند. با وجود پتانسیل بالا، نواحی روستائی این استان با مشکلاتی مواجه است که با برنامه‌ریزی اصولی می‌توان موجبات پیشرفت استان را از نظر گردشگری فراهم ساخت و به کاهش مشکلات روستائیان منطقه نیز کمک کرد. بنابراین در این مطالعه سعی بر شناسایی مناطق روستائی دارای مزیت بر اساس اولویت‌های گردشگری است. نظر به اهمیت موضوع مطالعات متعددی انجام گرفته است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

رحیمی و رنجبردستانی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم چهارمحال و بختیاری با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی^۱ از میان ۱۲ روستای مصوب هدف گردشگری، سه روستا را به‌عنوان اولویت‌های نخست سرمایه‌گذاری برگزیدند. در مطالعه دیگر، عبداللهی و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی اولویت‌های گردشگری در منطقه گاوخونی با استفاده از روش AHP پرداختند. در این پژوهش با استفاده از روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به مقایسه معیارهای گردشگری و همچنین اولویت‌بندی مکان‌های گردشگری موجود در منطقه پرداخته شد. نتایج نشان‌داد وجود مناظر زیبای طبیعی به‌عنوان مهم‌ترین عامل برای گردشگران مطرح است و با توجه به وضعیت فعلی منطقه، تپه‌های شنی به‌عنوان اولین اولویت گردشگری در منطقه تعیین شد. خطیبی و همکاران (۱۳۹۱) مطالعه‌ای در زمینه امکان‌سنجی گردشگری کشاورزی در استان خراسان جنوبی با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی انجام دادند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که شهرستان‌های بیرجند و قائنات از توانمندی بالاتری

1- Analytic Hierarchy Process

در جذب گردشگر کشاورزی برخوردار هستند. بدری و یاری حصار (۱۳۹۲) نیز مطالعه‌ای با عنوان "انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد" انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که مناطق گردشگری چشمه بلقیس، کوهگل و منطقه دریاچه سد کوثر، مناسب‌ترین گزینه‌ها برای انتخاب به عنوان مناطق نمونه گردشگری و تهیه طرح جامع گردشگری هستند. دنگ و همکاران^۱ نیز (۲۰۰۲) در مطالعه خود به ارزیابی جاذبه‌های طبیعی گردشگری (نمونه موردی پارک ملی ویکتوریا در استرالیا) پرداختند. این محققان با استفاده از تکنیک سلسله مراتبی، پارک را از نظر توان گردشگری به چهار سطح طبقه‌بندی کردند. کیاثو^۲ (۲۰۰۸) در مطالعه دیگری در منطقه فینگ کوان از توابع شهر زینیانگ چین، مدل مناسبی را برای توسعه گردشگری در مناطق حومه شهری که بلا استفاده هستند ارائه داد. وی در این تحقیق از تحلیل AHP استفاده کرده است. محقق در نهایت به این نتیجه رسید که منطقه با مقیاس ۸۹ درصد برای توسعه گردشگری مناسب است. کوماریو همکاران^۳ (۲۰۱۰) به کمک روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی ایالت سیکیم هند را از نظر طبیعت‌گردی مورد ارزیابی قرار دادند. این محققان پنج شاخص ارزش زیست محیطی، جذابیت اکوتوریسم، تنوع اکوتوریسم، توزیع حیات وحش و ظرفیت تحمل زیست محیطی را برای اولویت‌بندی منطقه‌های بالقوه اکوتوریسم در ایالت سیکیم^۴ هند مورد بررسی قرار دادند.

مواد و روش‌ها

برای سنجش و اولویت‌بندی جاذبه‌ها معمولاً معیارهای مختلفی؛ از قبیل: اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیرساختی، زیست محیطی، نهادی، قانونی و جغرافیایی مورد توجه قرار می‌گیرد تا بر اساس آن‌ها بتوان نسبت به جاذبه‌های گوناگون تصمیم‌گیری نمود. تأکید اصلی مدل‌های کلاسیک بهینه‌ساز بر وجود یک معیار سنجش بوده است. اما در دهه‌های اخیر توجه محققین معطوف به مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره برای تصمیم‌گیری‌های پیچیده شده است. در این تصمیم‌گیری‌ها به جای استفاده از یک معیار سنجش از چندین معیار سنجش استفاده به عمل می‌آید. این مدل‌های تصمیم‌گیری به دو دسته عمده تقسیم می‌گردند:

(۱) مدل‌های تصمیم‌گیری چند هدفه

(۲) مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه

مدل‌های تصمیم‌گیری چند هدفه، غالباً به منظور طراحی و مدل‌های چند شاخصه، غالباً به منظور ارزیابی گزینه‌ها و انتخاب گزینه یا گزینه‌های برتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. برای تصمیم‌گیری‌های چند شاخصه، مدل‌های بسیاری ارائه شده است. هر کدام از این مدل‌ها دارای ویژگی‌های خاصی با مزایا و معایب مربوط به خود می‌باشند. موضوع دیگر در سیاست‌های تصمیم‌گیری، بحث اوزان شاخص‌ها است. چنانچه به طور طبیعی وزن شاخص‌ها مشخص باشد، همین وزن‌ها را در محاسبات منظور می‌گردد؛ در غیر این صورت باید یا به کمک کارشناسان و خبرگان بخش و یا از

1- Deng et al
2- Qiao
3- Kumari et al
4- Sikkim State

طریق تکنیک‌های وزن‌دهی برای تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها، استفاده نمود. در این راستا AHP به‌عنوان یک روش تصمیم‌گیری چند شاخصه، روشی ساده ولی کارآمد در اولویت‌بندی محسوب می‌گردد. در این مطالعه از مدل تحلیل سلسله‌مراتبی چند معیاره برای اولویت‌بندی نواحی روستایی از بعد گردشگری استفاده شده‌است. این تکنیک بر اساس مقایسه زوجی بنا نهاده شده‌است و امکان بررسی گزینه‌های مختلف را به مدیران و برنامه‌ریزان می‌دهد.

مراحل فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی گروهی

در گام اول جاذبه‌ها مورد توجه بوده که از قسمت‌های اصلی در برنامه‌ریزی مقاصد گردشگری است و برای اولویت‌بندی تخصیص بهینه منابع باید از مدل‌ها و شاخص‌های مطلوب برای برنامه‌ریزی مناسب استفاده کرد. در این مطالعه مناطق روستایی استان آذربایجان شرقی به‌عنوان نمونه‌موردی مورد پیمایش قرار گرفت. برای دستیابی به مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی جاذبه‌ها، ابتدا شاخص‌های برنامه‌ریزی جامع که اساس آن را در دیدگاه‌های ادوارد اینسکیپ^۱ می‌توان جستجو نمود، شاخص‌های برنامه‌ریزی استراتژیک که برگرفته از دیدگاه‌های برایسون^۲ هستند و دیدگاه‌های صاحب‌نظرانی نظیر کاسپر^۳ و اسواربروک^۴ بررسی شده و سپس شاخص‌های نهایی ارزیابی روستاها از منظر جاذبه‌های گردشگری با استفاده از دیدگاه خبرگان گزینش شدند (جدول ۱).

فرآیند رتبه‌بندی و اولویت‌بندی گزینه در روش AHP به‌صورت گروهی در برگزیده مراحل است که می‌توان آن‌ها را در گام‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

۱- تشکیل گروه تصمیم‌ساز: از آنجایی که تصمیم‌گیری در سازمان‌ها و شرکت‌ها عموماً مشکل و پیچیده است، استفاده از نظرها و افکار دیگران خطای تصمیم‌گیری را تقلیل داده، باعث بهبود و سرعت کارها می‌گردد. در پژوهش حاضر، گروه تصمیم‌ساز، کارشناسان و متخصصان گردشگری روستایی در استان آذربایجان شرقی بودند که در زمینه گردشگری روستایی دارای دانش و تجربه کافی بودند.

۲- ساختار سلسله‌مراتبی: در اولین قدم ساختار سلسله‌مراتبی مربوط به این موضوع مشخص می‌گردد (شکل ۱). در این نمودار با یک سلسله‌مراتب چهار سطحی، شامل: هدف‌ها، معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها وجود دارد. تبدیل موضوع یا مسئله مورد بررسی به یک ساختار سلسله‌مراتبی، مهم‌ترین قسمت فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی محسوب می‌شود، زیرا در این قسمت تجزیه مسائل مشکل و پیچیده فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی، آن‌ها را به شکل ساده که با ذهن انسان مطابقت داشته، تبدیل می‌کند. به‌عبارت دیگر، فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی مسائل پیچیده را از طریق تجزیه آن به‌عناصر جزئی که به‌صورت سلسله‌مراتبی به هم مرتبط بوده، ارتباط هدف اصلی مسئله با پایین‌ترین سطح سلسله‌مراتبی مشخص است، به شکل ساده‌تری در می‌آورد (خلیل‌پور، ۱۳۸۰).

1- Inskip
2- Berayson
3- Casper
4- Swarbrooke

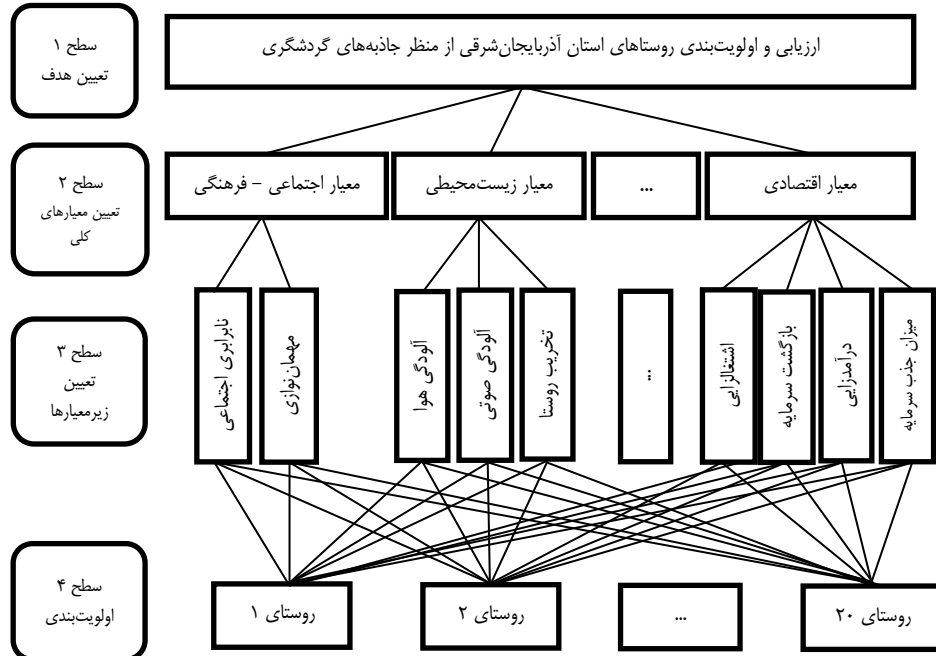
جدول ۱. شاخص‌های نهایی ارزیابی روستاها از منظر جاذبه‌های گردشگری

شاخص‌های اصلی	شاخص‌های فرعی
اقتصادی	اشتغال‌زایی درآمدزایی میزان بازگشت سرمایه میزان جذب سرمایه
زیست‌محیطی	تخریب محدوده پیرامون جاذبه‌ها در روستا میزان آلودگی هوا میزان آلودگی صوتی
اجتماعی-فرهنگی	ایجاد نابرابری‌های اجتماعی مهمان‌نوازی جامعه میزبان
هسته محصول یا محصول اصلی جاذبه‌های روستا	امکان بهره‌برداری از جاذبه‌های روستا در طول سال اهمیت روستا و جاذبه‌ها (محلی، استانی، منطقه‌ای، ملی یا بین‌المللی) مهیا بودن روستا
تسهیلات و خدمات گردشگری	وجود و فراوانی مراکز پذیرایی وجود و فراوانی اقامتگاه‌های گردشگری وجود مراکز خرید (صنایع دستی، محلی و...) دسترسی به خدمات بهداشتی و پزشکی
زیر ساخت‌ها	دسترسی به آب لوله‌کشی بهداشتی برخورداری از شبکه برق سراسری برخورداری از گاز شبکه ارتباطات (مخابرات، پست)
بازار و عوامل رقابتی	میزان تقاضا میزان رضایت گردشگرها میزان هزینه‌کرد گردشگرها میزان جذابیت جاذبه روستای همجوار
منابع انسانی	میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال در بخش گردشگری میزان پاسخگویی به نیازهای گردشگران

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۳- تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیر معیارها: وقتی گروه بر روی سلسله مراتبی به توافق رسید، باید ماتریس-های مقایسه زوجی در هر سطح ایجاد شوند. برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیر معیارها باید دو به دو آن‌ها با هم مقایسه شوند. برای مثال، در مورد این که برای هدف اولویت‌بندی روستاهای گردشگری برای توسعه برنامه‌ریزی، معیار اقتصادی دارای اهمیت بیشتری است یا معیار زیست-محیطی، مبنای قضاوت در این امر مقایسه‌ی ۹ کمیتی (جدول ۲) است که بر اساس آن و با توجه به هدف بررسی، شدت برتری معیار i نسبت به معیار j تعیین می‌شود. تمامی معیارها دو به دو با هم مقایسه می‌شوند. دو راه برای ایجاد ماتریس‌های مقایسه زوجی وجود دارد که عبارت‌اند از:

قضاوت به اتفاق آرا و قضاوت‌های شخصی.

شکل ۱. ساختار سلسله مراتبی روستاهای استان آذربایجان شرقی از منظر جاذبه‌های گردشگری

در روش اول باید گروه در هر عضو ماتریس به اتفاق آراء برسند، گروه باید ابتدا نه معیار اصلی تصمیم‌گیری را به-طور زوجی مقایسه نموده، برای هر عضو ماتریس به توافق برسند و هنگامی که اختلاف اساسی بین اعضا در مورد یک عضو ماتریس وجود داشته باشد (روش دوم قضاوت‌های شخصی) در این صورت، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی اجازه می‌دهد که هر یک از تصمیم‌سازان مقدار دلخواه خود را برای این عضو وارد ماتریس نموده، سپس قضاوت‌های فردی را با استفاده از میانگین هندسی آن‌ها به قضاوت گروهی تبدیل کند (قدسی‌پور، ۱۳۸۵). در این مطالعه ماتریس‌های مقایسه زوجی بر اساس قضاوت‌های شخصی انجام گرفته است.

جدول ۲. مقیاس ۹ کمیته ساعتی برای مقایسه دودویی معیارها

امتیاز (شدت اهمیت)	تعریف	توضیح
۱	اهمیت مساوی	در تحقق هدف دو معیار اهمیت مساوی دارند.
۳	اهمیت اندکی بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که برای تحقق هدف، اهمیت ۱ اندکی بیشتر از ۳ است.
۵	اهمیت بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که اهمیت ۱ بیشتر از ۵ است.
۷	اهمیت خیلی بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که اهمیت ۱ خیلی بیشتر از ۷ است.
۹	اهمیت مطلق	اهمیت خیلی بیشتر ۱ نسبت به ۹ به‌طور قطعی به اثبات رسیده است.
۲ و ۴ و ۶ و ۸		هنگامی که حالت‌های میانه وجود دارد.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

مقیاس‌های دو به دو در یک ماتریس $(n \times n)$ (در این مطالعه 8×8)، ثبت می‌شوند و این ماتریس، ماتریس مقایسه دودویی معیارها نامیده می‌شود. عناصر این ماتریس همگی مثبت بوده، با توجه به اصل شرط معکوس در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (اگر اهمیت i نسبت به j برابر k باشد) اهمیت عنصر j نسبت به i برابر $\frac{1}{k}$ خواهد بود. برای محاسبه ضریب اهمیت معیارها، چهار روش عمده زیر مطرح هستند:

- روش حداقل مربعات^۱

- روش حداقل مربعات لگاریتمی^۲

- روش بردار ویژه^۳

- روش‌های تقریبی^۴ (مجموع سطری، مجموع ستونی، میانگین هندسی، میانگین حسابی).

به‌منظور محاسبه ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها از روش بردار ویژه استفاده گردیده است. چون ماتریس تشکیل شده دارای ابعاد بزرگی بود، از نرم افزار Expert Choice برای نرمالیزه کردن ماتریس و محاسبه وزن معیارها استفاده شد.

۴- ضریب سازگاری: یکی از مزیت‌های فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، امکان بررسی سازگاری در قضاوت‌های انجام شده برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها است. به عبارت دیگر، در تشکیل ماتریس مقایسه دودویی معیارها (ماتریس A) چقدر سازگاری در قضاوت‌ها رعایت شده است؟ مکانیزمی که ساعتی برای بررسی ناسازگاری در قضاوت‌ها در نظر گرفته است، محاسبه ضریبی به نام ضریب ناسازگاری^۵ است که از تقسیم شاخص ناسازگاری^۶ به شاخص تصادفی بودن^۷ حاصل می‌شود. چنانچه این ضریب کوچک‌تر از یک دهم باشد، سازگاری در قضاوت‌ها مورد قبول است وگرنه باید در قضاوت تجدید نظر شود. هاگر و ساعتی جدولی تهیه کرده‌اند (جدول ۳) که در آن شاخص ماتریس تصادفی با توجه تعداد معیارها قابل استخراج است.

جدول ۳. شاخص ماتریس تصادفی یا شاخص تصادفی بودن

N	۱۵	۱۴	۱۳	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
R.I.	۱/۵۹	۱/۵۷	۱/۵۶	۱/۴۸	۱/۵۱	۱/۴۹	۱/۴۵	۱/۴۱	۱/۳۳	۱/۱	۱/۱۲	۰/۹	۰/۵۸	۰/۰	۰/۰

مأخذ: قدسی‌پور، ۱۳۸۱

- 1- Least squares Method
- 2- Logarithmic Least squares Method
- 3- Eigenvector Method
- 4- Approximation Method
- 5- Inconsistency Ratio (I.R.)
- 6- Inconsistency Index (I.I.)
- 7- Random Index (R.I.)

در این مرحله امکان محاسبه نرخ ناسازگاری فراهم خواهد آمد. بنابراین با استفاده از رابطه ۱ نرخ ناسازگاری محاسبه می‌شود:

$$I.R. = \frac{I.I}{R.I.} \quad (۱)$$

در مرحله بعد ماتریس اولیه ارزیابی روستاهای گردشگری تشکیل می‌گردد. سپس از تلفیق ضرایب اهمیت در داده‌های ماتریس ارزیابی روستاهای گردشگری، امتیاز نهایی هر گزینه تعیین می‌شود.

جامعه آماری و حجم نمونه تحقیق

از آنجایی که هدف اصلی این مطالعه اولویت‌بندی روستاهای استان آذربایجان شرقی از بعد گردشگری می‌باشد، لذا جامعه آماری این مطالعه عبارت‌اند از: مسئولان، کارشناسان و متخصصان گردشگری روستایی در سطح استان آذربایجان شرقی. در این مطالعه از نمونه‌گیری غیراحتمالی و هدفمند استفاده گردید. جهت انتخاب هدفمند نمونه‌ها نیز از نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. به طوری که کارشناسان سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان آذربایجان شرقی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان آذربایجان شرقی، سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان- شرقی (بخش ترویج و توسعه روستایی) به‌عنوان جامعه مورد مطالعه، در نظر گرفته شدند. تعداد کل این گروه ۲۵ نفر می‌باشد که سعی شد از همگی آن‌ها نظرسنجی به عمل آید.

نتایج و بحث

در این مطالعه ابتدا به انتخاب روستاهای مورد مطالعه از مناطق روستایی استان آذربایجان شرقی با در نظر گرفتن یکسری از ویژگی‌ها و شاخص‌های تعیین‌کننده از جمله دارا بودن آثار ثبت شده ملی و جهانی، دارا بودن بافت سنتی و یا سبک معماری خاص یا مراسم فرهنگی تعریف شده در زمان خاص و غیره پرداخته شد. تعداد ۲۰ روستا به‌عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند. روستاهای مورد نظر در این مطالعه، در مناطق مختلفی از استان آذربایجان شرقی پراکنده بودند. این روستاها شامل ۲۰ روستا بود که شامل چراغیل و بادامیار (قدمگاه) در آذرشهر، کندوان در اسکو، توتخانه و صور در بناب، سفیده‌خوان در تبریز، اشتبین، کردشت، نوجه‌مهر و دوزال در جلفا، آینالو در خداآفرین، اسب-فروشان در سراب، متعلق در کلیبر، چکان در مراغه، زنونزق، عیش آباد و پیام در مرند، آستمال، آقابابا فرمرزی و کاسین در ورزقان بودند.

جهت اولویت‌بندی نواحی روستایی از بعد گردشگری روستایی، بعد از مشخص کردن ساختار سلسله مراتبی و پس از شناسایی متخصصان، به ارزیابی و گردآوری اطلاعات پرداخته شد. در مرحله اول، برای تعیین ضرایب اهمیت، از مقایسه زوجی استفاده شد و هریک از معیارها با توجه به موقعیتشان در ساختار سلسله مراتبی دو به دو با یکدیگر مقایسه شدند. مبنای قضاوت جدول نه کمیته بود که بر اساس آن، شدت برتری معیارها نسبت به یکدیگر تعیین شد. در این مرحله پرسشنامه‌ای در اختیار کارشناسان و متخصصان گردشگری روستایی (۲۵ نفر) قرار گرفت که تنها ۲۲ نفر از آنان به سوالات این پرسشنامه پاسخ دادند. پس از دریافت پاسخ‌های مرحله اول، پرسشنامه دیگری در قالب

طیف لیکرت در اختیار متخصصان قرار گرفت.

در مرحله اول این پژوهش، پرسشنامه‌ای جهت تعیین ضرایب اهمیت معیارها و زیرمعیارها در اختیار کارشناسان گردشگری روستایی قرار گرفت. وزن بدست آمده برای معیارهای کلی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان - شرقی همان طوری که در جدول ۴ نشان داده شده است عبارت است از: معیارهای اقتصادی ۰/۳۰۵، زیست محیطی ۰/۱۳۴، اجتماعی - فرهنگی ۰/۰۶۳، محصول اصلی جاذبه‌های روستا ۰/۱۹۶، تسهیلات و خدمات گردشگری ۰/۰۸۱، زیرساخت‌ها ۰/۰۶۹، بازار و عوامل رقابتی ۰/۱۲۷ و منابع انسانی ۰/۰۲۵. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی معیارهای کلی ۰/۰۶ است که نشان‌دهنده دقت بالای این مقایسه زوجی است.

وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای اقتصادی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: معیارهای اشتغال‌زایی ۰/۱۹۵، درآمدزایی ۰/۴۲۵، میزان بازگشت سرمایه ۰/۰۸۰ و میزان جذب سرمایه ۰/۰۳. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای اقتصادی ۰/۰۳ است که نشان‌دهنده دقت بالای این مقایسه زوجی است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای زیست محیطی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: تخریب محدوده پیرامون جاذبه‌های روستا ۰/۷۰۵، میزان آلودگی هوا ۰/۲۱۱، میزان آلودگی صوتی ۰/۰۸۴. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای زیست محیطی ۰/۰۳ است که نشان‌دهنده دقت نسبتاً بالای این مقایسه زوجی است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای اجتماعی - فرهنگی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان - شرقی عبارت است از: ایجاد نابرابری‌های اجتماعی ۰/۲ و مهمان‌نوازی جامعه میزبان ۰/۸. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای اجتماعی - فرهنگی ۰/۰۰ است که نشان‌دهنده دقت بالای این مقایسه زوجی است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای محصول اصلی جاذبه‌های روستا ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: امکان بهره‌برداری از جاذبه‌های روستا در طول سال ۰/۵۵۹، اهمیت جاذبه‌های روستا ۰/۳۵۲، مهیا بودن روستا ۰/۰۸۹. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی این زیرمعیارها ۰/۰۵ است که نشان‌دهنده دقت نسبتاً بالای این مقایسه زوجی است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای زیر ساخت‌های ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: دسترسی به آب لوله‌کشی بهداشتی ۰/۵۸، برخورداری از شبکه برق سراسری ۰/۲۷۹، برخورداری از گاز ۰/۰۵۳ و شبکه ارتباطات ۰/۰۸۸. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای زیرساخت‌ها ۰/۰۳ است که نشان‌دهنده دقت بالای این مقایسه زوجی است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای بازار و عوامل رقابتی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: میزان تقاضا ۰/۲۸۴، میزان رضایت گردشگرها ۰/۱۷، میزان هزینه‌کرد گردشگرها ۰/۴۷۳، میزان جذابیت جاذبه روستای همجوار ۰/۰۷۳. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای بازار و عوامل رقابتی ۰/۰۲ است که نشان‌دهنده دقت بالای این مقایسه است. وزن بدست آمده برای زیرمعیارهای منابع انسانی ارزیابی روستاهای گردشگری استان آذربایجان شرقی عبارت است از: میزان تحصیلات و تخصص نیروی انسانی فعال

در بخش گردشگری ۰/۲ و میزان پاسخگویی به نیازهای گردشگران ۰/۸. شاخص ناسازگاری مقایسه زوجی زیرمعیارهای منابع انسانی ۰/۰۰ است که نشان‌دهنده دقت نسبتاً بالای این مقایسه زوجی است.

جدول ۴. فرم ماتریس ارجحیت معیارهای کلی

وزن	منابع انسانی	بازار و عوامل رقابتی	زیرساخت‌ها	تسهیلات و خدمات گردشگری	محصول		زیست محیطی	اقتصادی	معیارهای کلی
					اصلی جاذبه‌های روستا	اجتماعی- فرهنگی			
۰/۳۰۵	۷	۳	۳	۳	۲	۴	۵	۱	اقتصادی
۰/۱۳۴	۴	۲	۲	۳	۱/۲	۲	۱	۱/۵	زیست محیطی
۰/۰۶۳	۵	۱/۳	۱/۲	۱/۲	۱/۲	۱	۱/۲	۱/۴	اجتماعی - فرهنگی
۰/۱۹۶	۷	۲	۴	۳	۱	۲	۲	۱/۲	محصول اصلی جاذبه‌های روستا
۰/۰۸۱	۴	۱/۳	۲	۱	۱/۳	۲	۱/۳	۱/۳	تسهیلات و خدمات گردشگری
۰/۰۶۹	۳	۱/۲	۱	۱/۲	۱/۴	۲	۱/۲	۱/۳	زیرساخت‌ها
۰/۱۲۷	۵	۱	۲	۳	۱/۲	۳	۱/۲	۱/۳	بازار و عوامل رقابتی
۰/۰۲۵	۱	۱/۵	۱/۳	۱/۴	۱/۷	۱/۵	۱/۴	۱/۷	منابع انسانی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جهت تعیین امتیاز نهایی و رتبه‌بندی روستاهای استان آذربایجان شرقی از بعد گردشگری روستایی، از تلفیق ضرایب اهمیت در داده‌های ماتریس ارزیابی گردشگری روستاها، امتیاز نهایی گردشگری هر یک از گویه‌ها تعیین شده است. برای این منظور از اصل ترکیب سلسله مراتبی که منجر به یک بردار اولویت با در نظر گرفتن هم قضاوت‌ها در تمامی سطوح سلسله مراتبی می‌شود، استفاده شده است. رتبه‌بندی روستاهای استان آذربایجان شرقی از بعد گردشگری روستایی در جدول ۵ ارائه شده است.

در مرحله بعد روستاهای استان آذربایجان شرقی از بعد گردشگری سطح‌بندی شدند. در رتبه‌بندی، روستاها بر اساس امتیازات نهایی که در شاخص‌های هشت‌گانه به دست آورده‌اند اولویت‌بندی شدند. اما در سطح‌بندی مبتنی بر یک دامنه از اعداد و شکستی که بین آن‌ها به وجود می‌آید روستاها در سطوح معینی از توسعه یافتگی قرار می‌گیرند.

سطح‌بندی روستاها در دو مرحله سطح‌بندی روستاها بر اساس معیارهای هشت‌گانه و سطح‌بندی نهایی صورت پذیرفته است. سطح‌بندی روستاها از طریق تحلیل خوشه‌ای^۱ در محیط نرم‌افزار SPSS انجام گرفته است. تقسیم‌بندی بر اساس زیرمعیارها این مزیت را دارد که می‌توان گزینه‌های مختلف توسعه را از جهات مختلف بررسی نمود و این

1- Cluster Analysis

تقسیم‌بندی محقق را در ارائه بهتر پیشنهادها یاری می‌کند. جدول ۶ سطح‌بندی روستاها بر اساس معیارهای اصلی و زیرمعیارهای آن‌ها را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول ۶ روستاهای کندوان، کردشت و نوجه‌مهر از لحاظ معیارهای کلی و زیرمعیارها در وضعیت مناسبی قرار دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به نتایج مطالعه حاضر، اگر نقاط ضعف روستاهایی که در اولویت‌بندی و سطح‌بندی جایگاه ضعیفی دارند، رفع شود و همچنین تقویت پتانسیل‌های روستاهایی که در سطح اول و دوم قرار دارند صورت گیرد، تعداد گردشگران مراجعه کننده به این روستاها افزایش یافته و گردشگرانی که این روستاها را جهت بازدید انتخاب می‌کنند، علاوه بر رضایت‌مندی بیشتر از جاذبه‌های روستا، مدت بیشتری را برای اقامت در این روستاها در نظر می‌گیرند که این امر توسعه گردشگری روستا را به دنبال دارد.

جدول ۵. رتبه‌بندی روستاهای استان آذربایجان شرقی از بعد گردشگری روستایی

روستا	اقتصادی		زیست محیطی		اجتماعی - فرهنگی		محصول اصلی جاذبه‌های روستا		تسهیلات و خدمات گردشگری	
	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی
چراغیل	۱۱	۰/۷۲۶	۷	۰/۴۱۷	۲	۰/۱۱۳	۹	۰/۴۶۱	۱۲	۰/۰۸۹
بادامیار	۷	۰/۹۱۵	۶	۰/۳۳۴	۴	۰/۰۶۳	۷	۰/۵۳	۸	۰/۱۷
کندوان	۲	۱/۳۵	۹	۰/۰۶	۳	۰/۱۰۱	۱	۰/۸۳۵	۲	۰/۲۹۹
توته‌خانه	۱۱	۰/۷۲۶	۸	۰/۴۲۹	۲	۰/۱۱۳	۶	۰/۵۷۱	۸	۰/۱۷
صور	۱۳	۰/۶۱	۵	۰/۳۲۳	۲	۰/۱۱۳	۹	۰/۴۶۱	۹	۰/۱۴۶
سفیده‌خوان	۸	۰/۸۵۶	۳	۰/۲۲۸	۱	۰/۱۲۶	۱۱	۰/۳۹۲	۱۱	۰/۰۹۶
اشتبین	۱۰	۰/۷۶۴	۸	۰/۴۲۹	۲	۰/۱۱۳	۳	۰/۶۵۷	۷	۰/۱۷۷
کردشت	۳	۱/۱۶۱	۴	۰/۲۴	۱	۰/۱۲۶	۲	۰/۷۸۴	۳	۰/۲۳۴
نوجه‌مهر	۱	۱/۴۶۶	۴	۰/۲۴	۲	۰/۱۱۳	۲	۰/۷۸۴	۱	۰/۳۲۴
دوزال	۴	۱/۰۰۶	۴	۰/۲۴	۱	۰/۱۲۶	۵	۰/۵۸۸	۵	۰/۲۰۱
آینالو	۱۳	۰/۶۱	۷	۰/۴۱۷	۱	۰/۱۲۶	۴	۰/۶۴	۶	۰/۱۷۸
اسب‌فروشان	۳	۱/۱۶۱	۴	۰/۲۴	۲	۰/۱۱۳	۸	۰/۵۱۹	۷	۰/۱۷۷
متعلق	۴	۱/۰۰۶	۳	۰/۲۲۸	۱	۰/۱۲۶	۱۰	۰/۴۰۹	۷	۰/۱۷۷
چکان	۶	۰/۹۳۹	۴	۰/۲۴	۲	۰/۱۱۳	۸	۰/۵۱۹	۴	۰/۲۱۰
زنوزق	۱۳	۰/۶۱	۱	۰/۱۳۴	۱	۰/۱۲۶	۹	۰/۴۶۱	۷	۰/۱۷۷
عیش‌آباد	۵	۰/۹۷۴	۴	۰/۲۴	۱	۰/۱۲۶	۶	۰/۵۷۱	۷	۰/۱۷۷
پیام	۹	۰/۸۲۳	۲	۰/۱۵۷	۲	۰/۱۱۳	۳	۰/۶۵۷	۷	۰/۱۷۷
آستمال	۱۴	۰/۵۱۸	۱	۰/۱۳۴	۱	۰/۱۲۶	۱۱	۰/۳۹۲	۷	۰/۱۷۷
آقابابا فرامرزی	۱۲	۰/۶۷	۱	۰/۱۳۴	۱	۰/۱۲۶	۱۱	۰/۳۹۲	۷	۰/۱۷۷
کاسین	۹	۰/۸۲۳	۳	۰/۲۲۸	۱	۰/۱۲۶	۱۲	۰/۳۷۴	۱۰	۰/۱۳۷

ادامه جدول ۵:

روستا	زیرساخت‌ها		بازار و عوامل رقابتی		منابع انسانی		بردار اولویت نهایی
	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی	رتبه	امتیاز نهایی	
چراغیل	۴	۰/۲۳۶	۱۴	۰/۲۲۹	۴	۰/۰۵	۲۰
بادامیار	۱	۰/۳۰۵	۸	۰/۲۹۹	۴	۰/۰۵	۱۰
کندوان	۱	۰/۳۰۵	۲	۰/۵۰۸	۱	۰/۰۹۵	۲
توته‌خانه	۴	۰/۲۳۶	۱۰	۰/۲۶۵	۴	۰/۰۵	۱۷
صور	۵	۰/۲۳۲	۱۳	۰/۲۳۸	۴	۰/۰۵	۱۹
سفیده‌خوان	۴	۰/۲۳۶	۱۵	۰/۲۱۷	۴	۰/۰۵	۱۵
اشتبین	۵	۰/۲۳۲	۵	۰/۳۲۵	۳	۰/۰۷	۱۱
کردشت	۲	۰/۲۷۶	۳	۰/۴۲۲	۲	۰/۰۷۵	۳
نوجه‌مهر	۲	۰/۲۷۶	۱	۰/۵۵۲	۱	۰/۰۹۵	۱
دوزال	۲	۰/۲۷۶	۳	۰/۴۲۲	۳	۰/۰۷	۴
آینالو	۶	۰/۱۸۹	۶	۰/۳۳۳	۳	۰/۰۷	۱۶
اسب‌فروشان	۲	۰/۲۷۶	۹	۰/۲۷۵	۴	۰/۰۵	۶
متعلق	۲	۰/۲۷۶	۷	۰/۳۱۳	۴	۰/۰۵	۹
چکان	۲	۰/۲۷۶	۴	۰/۳۸۵	۳	۰/۰۷	۷
زنوزق	۲	۰/۲۷۶	۱۵	۰/۲۱۷	۴	۰/۰۵	۱۴
عیش‌آباد	۲	۰/۲۷۶	۴	۰/۳۸۵	۲	۰/۰۷۵	۵
پیام	۲	۰/۲۷۶	۹	۰/۲۷۵	۲	۰/۰۷۵	۸
آستمال	۲	۰/۲۷۶	۱۵	۰/۲۱۷	۴	۰/۰۵	۱۸
آقابابا فرامرزی	۳	۰/۲۶۴	۱۲	۰/۲۵۳	۴	۰/۰۵	۱۳
کاسین	۲	۰/۲۷۶	۱۱	۰/۲۶۲	۴	۰/۰۵	۱۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶. سطح‌بندی روستاها بر اساس معیارهای کلی و زیرمعیارهای آن

سطح اول	سطح دوم	سطح سوم
کندوان	بادامیار (قدمگاه)	چراغیل
کردشت	دوزال	توته‌خانه
نوجه‌مهر	اسب‌فروشان	صور
عیش‌آباد	متعلق	سفیده‌خوان
پیام	چکان	آینالو
اشتبین	عیش‌آباد	زنوزق
	پیام	آستمال
	اشتبین	آقابابا فرامرزی کاسین

مأخذ: یافته‌های تحقیق

قبل از ارائه راهکار برای گسترش خدمات گردشگری ضرورت دارد که ابتدا سیاست‌های توسعه گردشگری مشخص و بر اساس آن‌ها راهکارها ارائه شوند. در این راستا دو سیاست می‌توان اتخاذ کرد: اول اینکه بدون هرگونه دخالت در کمیّت و کیفیت زیرساخت‌ها و جاذبه‌ها در صدد گسترش و فعال‌سازی خدمات گردشگری بود تا گردشگران فعلی از این خدمات استفاده کرده و در نهایت تا حدی موجب افزایش گردشگران شود و دوم آن که این روستاها در دستگاه‌ها و نهادهای ذیربط به‌عنوان روستای هدف گردشگری تعریف و بر اساس آن مطالعات جامع گردشگری صورت گیرد که در این صورت، روستاها می‌توانند به‌عنوان روستاهای هدف گردشگری در کانون توجه برنامه‌های توسعه گردشگری باشند. در حالت اول صرفاً از طریق اقدامات مدیران محلی و ناحیه‌ای و ارائه تسهیلات و برخی مجوزها می‌توان بخش خصوصی را برای گسترش خدمات گردشگری ترغیب کرد که در این حالت ممکن است برخی خدمات در روستاها مستقر شوند که معمولاً در چنین شرایطی مطالعه مناسبی برای نیازسنجی و مکان‌یابی و همچنین برای تعیین کمیّت و کیفیت خدمات صورت نمی‌گیرد و به همین دلیل نیز احتمال دارد نتیجه مناسبی حاصل نشود. در حالت دوم، مطالعات ویژه برای امکان‌سنجی و سطح مورد انتظار رونق گردشگری و همچنین تعیین نوع، کمیّت و کیفیت خدمات مورد نیاز همراه با مکان‌یابی آن‌ها صورت می‌گیرد که در این صورت، حمایت‌های صورت گرفته بیشتر هدفمند بوده و احتمال به نتیجه رسیدن سرمایه‌گذاری‌ها بیشتر است.

در خصوص نیروی انسانی، همکاری و هماهنگی تنگاتنگ با مراکز علمی و دانشگاهی، مشارکت و همکاری نهادها و سازمان‌های مرتبط با گردشگری نظیر جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن و بانک کشاورزی و دیگر نهادها و مؤسسات مرتبط در کنار سازمان میراث فرهنگی و گردشگری بسیار اهمیت دارد. در این راستا، تأسیس اتاق فکری متشکل از همه متخصصان فکر و اندیشه در تمامی حوزه‌های کارشناسی از دانشگاه گرفته تا آژانس‌های گردشگری، همچنین از همه نهادها و سازمان‌های مرتبط نیاز است. در بین سازمان‌های درگیر در امر توسعه گردشگری روستایی، ترویج نیز در رابطه با آموزش، افزایش مشارکت ساکنان روستایی و هماهنگی بین مردم محلی با سایر ارگان‌های مربوطه گردشگری روستایی بایستی نقش ایفا کند. توسعه و تجهیز روستا، افزایش خدمات و تسهیلات گردشگری و ارتقا کمی و کیفی اقامتگاه‌ها نیز از راهکارهایی است که جهت هر چه بیشتر مهیا شدن روستا به‌منظور پذیرش گردشگر می‌بایست در دستور کار قرار بگیرد. در زمینه اشتغال‌زایی و درآمدزایی باید به ساماندهی محل‌های خرید و فروشگاه‌های صنایع دستی و محلی پرداخته شود. همچنین برپایی نمایشگاه‌های عرضه محصولات و جشنواره‌ها از مواردی است که بایستی در نظر گرفته شود.

در جهت مقابله با تخریب محیط، تهیه بروشورها و پوسترهای تبلیغاتی در زمینه‌های پاک نگه‌داشتن محیط‌زیست و آگاه‌سازی گردشگران از مضرات آلودگی و همچنین فراهم آوردن سطل‌های زباله در فواصل نزدیک به هم و حتی ایجاد تابلوهای تبلیغاتی در رابطه با پاک نگه‌داشتن محیط روستایی مورد نظر می‌باشد. همچنین استقرار نگهبانان محیط از خود جامعه محلی در منطقه می‌تواند به تقویت نظارت جوامع محلی کمک کند. یکی از موارد دیگری که باید مورد توجه قرار بگیرد کاهش نرخ تسهیلات به فعالان بخش گردشگری از طرف بانک‌ها می‌باشد. در این راستا، ایجاد زمینه ارتباط کارآمد و عملیاتی در میان سرمایه‌گذاران، بانک‌ها و ارگان‌ها و نهادهای مالی دیگر با هدف تشویق حضور بخش خصوصی در زمینه ارایه تسهیلات و خدمات به روز و بیشتر گردشگری به گردشگران نیز می‌تواند مفید واقع

شود.

منابع

بدری، ع. و یاری حصار، ا. ۱۳۹۲. انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد. تحقیقات جغرافیایی، ۲۴ (۹۵): ۸۴-۵۵.

خطیبی، م. ر.، فخیم زاده، ح. و بوزرجمهری، خ. ۱۳۹۱. امکان‌سنجی گردشگری کشاورزی در استان خراسان جنوبی با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی. همایش کشوری کشاورزی. تولید ملی با محوریت آمایش سرزمین، اسفند، قم.

خلیل‌پور، س. ع. ۱۳۸۰. اولویت‌بندی شاخص‌های تأثیرگذار فرهنگی- اجتماعی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از مدل AHP. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.

رحیمی، د. و رنجبردستانی، م. ۱۳۹۱. ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم (روستاهای هدف گردشگری استان چهار محال و بختیاری). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۴ (۱۴): ۱۵۰-۱۳۱.

رضوانی، ع. ا. ۱۳۸۰. روابط متقابل شهر و روستا با تأکید بر ایران. انتشارات دانشگاه پیام نور.

رضوانی، م. ر. ۱۳۹۰. توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. چاپ دوم انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

شمس‌الدینی، ع. ۱۳۸۹. گردشگری روستایی، راهکاری سازنده برای توسعه روستایی نمونه موردی: روستای فهلیان. مجله مسکن و محیط روستا، ۱۳۱: ۱۰۷-۹۵.

عبداللهی، ه.، متین‌خواه، ح.، بشری، ح. و حسینی، م. ۱۳۹۱. تعیین اولویت‌های گردشگری در منطقه گاوخونی با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی. نشریه محیط زیست طبیعی، ۶۵ (۱): ۱۱۰-۹۵.

قدسی‌پور، س. ح. ۱۳۸۱. فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP. انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر، تهران.

قدسی‌پور، س. ح. ۱۳۸۵. مباحثی در تصمیم‌گیری چند معیاره. انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر، تهران.

Byrd, E., Bosley, H. and Dronberger, M. 2009. Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Journal of Tourism Management*, 30 (1): 693-703.

Deng, J., Kin, B. and Bauer, T. 2002. Evaluation natural attractions for tourism. *Annals of Tourism Research*, 29 (2): 422-438.

Holland, G., Burian, M. and Dixey, L. 2003. Tourism in poor rural areas, diversifying the product and expanding the benefits in rural Uganda and the Czech Republic. PPT working paper, 12.

Kumari, S., Behera, M. D. and Tewari, H. R. 2010. Identification of potential ecotourism sites in West District, Sikkim using geospatial tools. *Journal of Tropical Ecology*, 51 (1): 75-

85.

Qiao, L. 2008. A model for suitability evaluation of tourism development for the suburban mining wasteland and its empirical research. *Journal of Ecological Economy*, 4: 338- 345.

Sharpley, R. 2002. Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Journal of Tourism Management*, 23: 233-244.

Thabet, A. 2007. An approach to a strategy for improving Libyas tourism industry. *International Tourism Biennial*, 3-13.

Yolanda, M. L. 2004. Community impacts of coastal tourism in the Dominican Republic. University of Rhode Island, 358.

Prioritization of Rural Tourism Attractions in East Azerbaijan Province Using AHP

Fatemeh Kazemiyeh¹, Hasan Sadighi^{2*} and Mohammad Chizari³

Received: 24 July, 2015

Accepted: 23 November, 2015

Abstract

Rural non-farm economy is seriously considered for using the full capacity of rural economy in developing countries. Rural tourism is a part of the tourism industry; it can play an important role in rural development, diversification of the national economy and national development through the potential identification. The main purpose of this study was investigation and evaluation of rural tourism attractions. In order to prevent from generalization as well as to achieve exact and applicable results, villages with tourist attractions in East Azarbaijan has been chosen as the area of study. The Analytic Hierarchy Process is used to prioritize the rural areas. This technique is based on a comparison of test and reviews the various options to managers and planners. The population of the study was experts who have knowledge and experience in the field of rural tourism. The findings of this study indicated that studied villages are three levels of development priorities, the levels can be considered as a basis for planning and decision-making of managers in East Azarbaijan Province.

Keywords: Analytic Hierarchy Process, Tourism Attractions, Rural Tourism, East Azarbaijan

1- Ph.D. Department of Agricultural Extension and Education, University of Tarbiat Modares.

2- Associate Professor Department of Agricultural Extension and Education, University of Tarbiat Modares.

3- Professor Department of Agricultural Extension and Education, University of Tarbiat Modares.

(*- Corresponding author Email: sadigh_h@modares.ac.ir)